

7. Instytut rukopysu Nacionalnoyi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo (IR NBUV). – F. I. – Spr. 55256. – 365 ark.
8. IR NBUV. – F. I. – Spr. 55257. – 200 ark.
9. IR NBUV. – F. XIV. – Spr. 6966. – t. II. 70 ark.
10. IR NBUV. – F. XIV. – Spr. 6966. – t. III. 160 ark.
11. IR NBUV. – F. XIV. – Spr. 6966. t.I. – 78 ark.
12. IR NBUV. – F. XIV. – Spr. 6967. – 69 ark.
13. IR NBUV. – F. XXVIII. – Spr. 49–84. – 74 ark.
14. Knygy tretye meskye Peratynskye // Storozhenky: famyl'nyy arxiv : v 8 t. – K., 1908. – T. 6. – 499 s.
15. Kryvosheya V. Genealogiya ukraïnskogo kozactva: narysy istoriyi kozackyykh polkiv. – Vyd. 2-e, dop. – K.: Stylos, 2004. – 391 s.
16. Kryvosheya V. Kozacka elita Getmanshyny: [monografiya]. – K.: IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2008. – 452 s.
17. Kryvosheya V. Kozacka starshyna Getmanshyny : encyklopediya – K.: Stylos, 2010. – 792 s.
18. Kryvosheya V. Starshyna Kozelecckoyi sotni Kyïvskogo polku // Zaporozka Sich i Ukraïnske kozactvo: zb. nauk. prac / red. kolegiya: V. V. Kryvosheya (golova) [ta in.]. – K.: DP «Priorytety», 2013. – S. 69–87.
19. Kryvosheya V. Ukraïnske kozactvo v nacionalnij pam'яти: Chernigivskiy polk : monografiya : v 2 t. – K.: DP «Priorytety», 2012. – T. I. – 516 s.
20. Kryvosheya I. I. Neuryadova starshyna Ukraïnskoyi kozackoyi derzhavy (XVII–XVIII st.) : dovidnyk. – Vydavets Pshonkivskiy O. V., 2016. – T. 2. – 730 s.
21. Lazarevskiy A. Opyanye Staroj Malorossii: materialy dlya istorii zaseleniya, zemlevladieniya i upravleniya: v 3 t. – K.: Typ. K. N. Mylevskogo, 1888. – T. I: Polk Starodubskiy. – XVI, 770, XXX [2] s.
22. Loxvyzka ratushna knyga drugoyi polovyny XVII st.: (zbirnyk aktovykh dokumentiv) / pidg. do vydannya O. Mashtabej, V. Samijlenko, B. Sharpylo. – K.: Naukova dumka, 1986. – 222 s. – (Pamyatky Ukraïnskoyi movy. Seriya aktovykh dokumentiv i gramot).
23. Myller D. Starodubskogo magystrata knyga sprav potochnykh: (1690–1722). – X., 1894. – 16 s.
24. Modzalevskiy V. L. Malorossyjskij rodoslovnyk. – K.: Typo-lytografiya «S. V. Kulzhenko», 1910. – T. 2. – 6, 720, 20 s.
25. Modzalevskiy V. L. Otryvky iz Starodubskoj meskoj knygy za 1664–1673 gg. / V.L. Modzalevskij. – Chernygov, 1911. – 37 s.
26. Otryvky iz Nezhynskyykh magystratskyykh knyg 1657–1674 godov. – Chernygov : Typografiya gubernskogo pravleniya, 1887. – 66 s.
27. Otryvky iz Starodubovskoj meskoj knygy za 1664–1673 gg. // Trudy Chernigovskoy gubernskoy arxivnoj kommissii: 1909–1910. – Chernygov, 1911. – Выр. 8. – S. 71–105.
28. Pavlenko S. Otocheniya getmana Mazepy: soratnyky i pry-bichnyky [monografiya]. – K.: VD «Kievo-Mogylyanska akademiya», 2004. – 602 s.
29. Pyryg P. Protokoly Nizhynskogo magistratu 1659 i 1674 rr. // Siveryanskij litopys. – 2002. – № 2. – S. 32–42.
30. Pyryg P. Suvilni i kryminalni spravy Nizhynskogo magistratu 1651–1657 rr. // Siveryanskij litopys. – 2001. – № 4. – S. 26–35.
31. Protokul do zapysovannya sprav potochnykh na rok 1690. – Chernygov : Typ. Gubernskogo pravleniya, 1852. – 180 s.
32. Protokul do zapysovaniya sprav potochnykh na roky 1690 // Chernigovskie gubernskie vedomosti. – 1852. God pyatnad-cyatyj. – №№ 36–44. – S. 381–383, 396–401, 414–418, 429, 441–443, 462–468, 482–485, 490–500.
33. Protyskul sprav potochnykh 1683 god // Chernygovskiya gubernskiya vedomosti. – 1857. – № 21–33. – S. 175–288.
34. Starodubskogo magystrata knyga sprav potochnykh : (1690–1722) // Sbornyk Harkovskogo istoriko-filologicheskogo obshhestva. – X., 1894. – T. 6 : Trudy pedagogicheskogo otdela istoriko-filologicheskogo obshhestva, vyp. 2. – S. 259–274.
35. Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arxiv Ukrainy v m. Kyïv (CzDIAUK) – F.208. – Op. 1. – Spr. 24–29, 34–49, 82–91.
36. Biblioteka Narodowa w Warszawie. Dział mikrofilmów. Kraków PAN 280, mf. 9105. 184 k.

Kryvosheia I. I., doctor of historical sciences, Professor, Head of the Chair of History of Culture and Methods of Teaching the Humanities Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University (Uman, Ukraine), iiivahnik@i.ua

Genealogical information of Kozelets register (1664–1765): the Mokiyeviskyis and Korovka-Volskyis

Informative potential of Kozelets register for genealogical research is under analysis.

We chose for example the documents related to the genealogy of famous Cossack and Starshyna families of Hetmanate – the Mokiyeviskyis and Korovka-Volskyis.

Previously unknown details of the genealogy of the mentioned families were revealed while using other sources. Besides various historical information is introduced to scientific use which includes some aspects of the campaign of Kyiv regiment to Kyzykermen, descriptions of gained property, characteristics of some persons.

Keywords: register, genealogy, Cossack Starshyna, the Hetmanate, Kyiv regiment, Kozelets.

* * *

УДК 94-058.1(=162.1)(470+571(032.2))175/185»

Кривошея І. І., кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри загальної історії, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

ВІДШУКАННЯ «РОСІЙСЬКОГО ДВОРЯНСТВА» МІЖКАНЦЯМИ УКРАЇНСЬКИХ МАЄТКІВ ПОЛЬСЬКИХ АРИСТОКРАТІВ ПОТОЦЬКИХ (КІНЕЦЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТОЛІТЬ)

Пропонована стаття є спробою висвітлити процес відшукування «російського дворянства» мешканцями українських маєтків польських аристократів Потоцьких. Звертається увага на законодавчу базу процесу інкорпорації та легітимізації місцевого населення (шляхтичами, селянами та ін.) до стану дворянства Російської імперії.

Ключові слова: шляхта, селяни, графи Потоцькі, дворянство, Правобережна Україна, Російська імперія, указ.

У другій половині XVIII століття Річ Посполита переживала не найкращі часи: її велич та могутність залишилися в XVII столітті. Послаблена Литовсько-Польська держава все більше привертала увагу сусідніх держав, які тільки її чекали її падіння. Повний занепад був не за горами, адже утворення Барської конфедерації (1768 – 1772 рр.), учасники якої не враховували необхідності реформування суспільного устрою, виявляли до некатоліків неприязнь тощо [1, с. 6], та неспроможність самотужки придушити повстання 1768 року на Правобережжі [2] й звернення за допомогою до російської імператриці Катерини II, показали, що політичних засобів вирішити проблему встановлення стабільності не залишилося. Послабленням країни скористалися сусідні держави (Австрія, Пруссія, Росія), здійснивши у 1772 р. перший її поділ [1, с. 6].

Торговицька конфедерація (1792 р.) і подальша дипломатична боротьба Пруссії та Росії завершилися підписанням 12 січня 1793 р. конвенції про новий розділ Речі Посполитої, яку пізніше підтвердила й Австрія. Пруссія зайняла Данцінг (Гданськ), Торн і західні області, а Росія – воєводства: Київське, Брацлавське, Подільське, Мінське й частини Віленського, Новогродського, Брест-Литовського та Волинського. Гродненський сейм (червень – липень 1793 р.) показав усю трагічність і безпорадність становища поляків [1, с. 9–10; 3, с. 94].

До 5 квітня 1793 р. присягу на вірність російській короні склали Сагнушки, Потоцькі та інші, але процес проходив недостатньо активно, і термін цієї встановленої шляхетської акції було продовжено ще на місяць [4]. Імперський уряд повинен був враховувати, насамперед, реакцію магнатсько-шляхетської верхівки на поділи Речі Посполитої. Сукупність російських юридичних прав про дворянський статус ґрунтувалася на положеннях «Грамоты на права, вольности и преимущества благородного Российского Дворянства» від 21 квітня 1785 року. Особливу увагу в контексті інкорпорації

колишніх земель Речі Посполитої до складу Російської імперії привертають укази: від 28 травня 1772 р., який залишав усіх мешканців приєднаних земель у тому чині та стани, до якого вони споконвіку належали, і надавав їм захист з боку держави; від 27 березня 1793 р. – про надання шляхті прав та привілей, якими користується дворянство російське; від 20 жовтня 1794 р. – про збереження прав приватної власності на нерухомі маєтки та кріпаків, якими поміщики володіють за законами Речі Посполитої; 14 грудня 1795 р. – про підтвердження прав, вольностей і переваг, якими здавна користуються в Росії стани з волі імператора; 29 жовтня 1796 р. – про збереження інституту приватних міст, яких на Правобережній Україні було багато [5, с. 14].

Як бачимо, інкорпорації місцевої шляхти до стану російського дворянства було присвячено низку указів, котрі регламентували порядок поширення на неї прав та привілеїв імперського законодавства. У Речі Посполитій шляхта була панівним владним станом у суспільстві, натомість у Росії вона потрапила в ситуацію, де над всіма станами стояло самодержавство, і тепер її становище виявилось субдомінантним і носило дуалістичний характер.

По-перше, відмінне стосовно російського дворянства та царату – як за національно-релігійними, так і за суспільно-політичними традиціями. І, по-друге, дворянство, хоча й займало в Росії панівне становище на ієрархічній становій драбині російського суспільства, але було залежним від волі монарха.

Процес легітимації шляхти набував прискорення, але не змінював ставлення царату до статусу дворянства російського як помісного чи службового. Таким чином, визнання дворянських прав за безпомісним чиншовим шляхетством являло собою небезпеку перетворення еліти російського самодержавного суспільства на загальну неродовиту масу, що не відповідало інтересам царату.

У вирішенні важливих питань російський царизм рахувався з тим, що на приєднаних територіях верхівкою суспільства, в основному, були польські шляхтичі. Так, у Київській губернії вони склали 87%, а в Подільській і Волинській – відповідно 89% та 93% від усього місцевого дворянства. У той же час на Лівобережжі питома вага польських дворян складала не більше одного відсотка [6, с. 20]. Незважаючи на контроль із боку російського самодержавства, правобережна шляхта зберегла домінуючі позиції в регіоні, а в місцеві дворянські депутатські зібрання обиралися переважно представники «польського» походження.

Шляхта все ж була незадоволена таким своїм другорядним становищем у російському суспільстві й неодноразово піднімала виступи проти царської політики (наприклад, Листопадове (1830–1831 рр.) та Січневе (1863–1864 рр.) повстання).

У 1808 році імператор Олександр I тривалий час роздумував, чи підписувати йому положення «О шляхте», яке складалося зі 170 пунктів: «Між фіксацією самобутності шляхти й повільним дрейфом у бік її повної легітимації було обрано останнє» [7, с. 31].

Державна Рада затвердила 29 березня 1812 р. порядок і право домагатися «визнання дворянськими зібраннями тільки тих осіб, предки котрих були затверджені в шляхетській гідності <...>». Цей указ

1812 року ще раз наочно демонструє відсутність в імперському уряді розуміння природи шляхти та світу її юридичних координат. Зрозуміло, що дуже небагато шляхетських родин мали нобілітації (юридична форма віднесення особи, яка не мала шляхетських предків, до шляхетського стану та надання польського шляхетства чужинцеві благородного походження), які з'явилися в Польщі лише в XVI столітті, а як королівський (згодом – сеймовий) привілей – лише з 1578 року. Переважна більшість родів ніколи не мала писемних затверджень шляхетської гідності, тому указ від 29 березня 1812 р. фактично стосувався поодиноких родів, а його значення полягало перш за все в черговому підкресленні невідповідності шляхетського стану положенням Дворянської грамоти [7, с. 32].

Закон від 1816 року, затверджений Сенатом Російської імперії, визначав у дрібношляхетській масі дві групи – стару шляхту й нових людей. Перші – це шляхтичі, які були в ревізьких казках 1795 р., а другі – усі ті, хто заявив про своє шляхетство пізніше [5, с. 18].

Списки шляхти, яка зафіксована ревізією 1795 р. по Київській губернії, підготували лише в 1827 р. Її поділили на «категорії»:

- 1) шляхта, визнана КДДЗ (Київське дворянське депутатське зібрання);
- 2) шляхта, докази походження якої визнано неповними з резолюцією про доповнення;
- 3) шляхта, докази походження якої визнано недостатніми з поверненням документів;
- 4) шляхта, легітимацію якої було скасовано Герольдією;
- 5) шляхта, записана в подушний оклад» [7, с. 36].

Так, наприклад, процес визнання за польськими аристократами Потоцькими прав на графський титул у Російській імперії тривав понад сто років. У жодному з випадків Потоцькі не представили оригінальний документ про надання їм графського титулу, але в усіх випадках вони апелювали до привілею 1360 року. Незважаючи на ці недоречності, майже в усіх без винятку офіційних документах російські чиновники згадували їх не інакше, як графи Потоцькі [5, с. 22].

Польські аристократи, які самі були змушені підтверджувати своє шляхетне походження та права на дворянство Російської імперії, були невдоволені тим, що їх «піддані» селяни намагалися «відшукувати волю, дворянство» в новій суспільно-політичній системі.

У маєтках українські селяни шукали різних шляхів та використовували різні методи звільнення від кріпосної залежності. Окрім соціальних протестів (відмови виконувати повинності, підпалів, втечі, побиття офіціалістів, збройного протистояння тощо), вони робили спроби законним (легітимним) шляхом «відшукати» російське дворянство в XIX столітті.

Статистичні дані репрезентують процес внесення правобережних шляхетських родів до дворянських книг, як це було встановлено з 1785 р. За даними І. Фундуклея, до дворянської родовідної книги Київської губернії з 1796 р. до 1830 р. було внесено 954 особи, які належали до шляхти Уманського повіту [8, с. 191]. Зауважимо, що на зламі XVIII – XIX століть майже вся Уманщина належала графам Потоцьким [5, с. 157–161].

Були роки, коли до книги не внесено жодної особи: 1796 – 1800, 1821 – 1823 рр. Якщо зробити відсотковий

аналіз внесення за окремі періоди кінця XVIII – початку XIX ст., то на основі репрезентованих І. Фундуклем даних отримаємо:

- 1) із 1796 по 1805 рр. – 496 осіб – 52,2 %;
- 2) із 1806 по 1815 рр. – 228 осіб – 23,9 %;
- 3) із 1816 по 1825 рр. – 209 осіб – 22,95 %;
- 4) із 1826 по 1830 рр. – 21 особа – 1,95 %.

Цей аналіз дає змогу зробити висновок, що активність шляхетських родів Уманщини стосовно легітимізації своєї станової належності була більшою в перший період і поступово зменшувалася до 1830 р. Цікаво також і те, що під час російсько-наполеонівських війн (другий період), особливо 1811 – 1812 рр., спостерігається майже абсолютний спокій шляхти за своє становище, а потім відбувається різке збільшення легітимного дворянства: 1806 р. – 11; 1807 р. – 7; 1808 р. – 40; 1809 р. – 11; 1810 р. – 30; 1811 р. – 8; 1812 р. – 1; 1813 р. – 15; 1814 р. – 23; 1815 р. – 82 [8, с. 191].

Дані І. Фундуклея вважаються найбільш повними, але серед них відсутні відомості про період, коли Уманщина входила до складу Вознесенського намісництва. На жаль, вони майже втрачені, збереглися тільки окремі відомості про незначну кількість родів.

У 1796 р. до шостої частини дворянської родовідної книги Вознесенської губернії (протоколи передані до Київської губернії для внесення в губернську книгу) було записано три родини: 22 березня – Заблоцьких і Дашковських, а 18 жовтня – Крижанівських [9].

Колишній унтер-офіцер польської служби Яків Заблоцький, шляхтич с. Краснопілка, мав двір із різними будівлями й по ревізії 1795 р. в оклад не записаний. Разом із синами Федором, Михайлом, Гаврилом і братом Іваном, у якого сини Григорій, Ілля, Павло, рішенням Вознесенської комісії з розбору дворянських справ відповідно до ст. 82 Дворянської грамоти він підлягав внесенню до шостої частини родовідної книги. За оформлення документів Заблоцький заплатив до казни 20 руб. [9].

Кіндрату Дашковському, який серед інших доказів на дворянство (на відміну від Заблоцьких) представив родовий герб «Гржимала» з описом і чисельність роду (12 осіб), довелося заплатити за документи 50 руб. Увесь рід проживав у с. Багва на дворі Кіндрата [9].

Рід Крижанівського Леонтія Михайлова (13 осіб) мешкав у сс. Соколівка, Антонівка. Мали власні двори та присадибні будівлі, але не володіли селянами, займалися хліборобством [9].

Наведені приклади доводять, що, по-перше, кількість осіб і родів, внесених до родовідної книги Київської губернії у кінці XVIII ст., була, безумовно, більшою, бо підрахунок вівся за однією особою – головою роду; по-друге, намагалися якнайшвидше підтвердити своє дворянське походження незможні шляхтичі, які за своїм побутом та заняттями наближалися до простого народу.

Ці висновки підтверджують свідчення маршалка дворянства Київської губернії Козловського, які ми знаходимо в його повідомленні Київському військовому губернатору. Він, зокрема, вказував на те, що з сорока тисяч душ шляхтичів переважна більшість бідна й не має документів на дворянство російське [10].

Більшість легітимного дворянства Правобережної України було внесено до першої частини, що свідчить про намагання незможної шляхти, яка мала «докази»

давнього походження до 100 років, якнайшвидше отримати підтвердження свого привілейованого статусу за законами Російської імперії [5, с. 21].

Одночасно з процесом інкорпорації уманської шляхти відбувався процес відшукання кріпаками свого давнього елітного статусу в нових суспільних умовах. У 1801 р. до Уманського повітового суду з позовом про помилковий запис у селяни графа Потоцького шляхтича Данила Щуцького звернувся священник с. Ольшанки Дмитро Щуцький. Священник аргументував свій позов тим, що Данило проживав із 1795 р. у с. Кожухівці і за ревізією серед залежних селян не записаний. Слід додати, що в ревізійній казці церковним служителем 1797 р. Дмитро Щуцький записаний як дворянин, і це свідчить про легітимізацію цього шляхетського роду за російськими законами. Економ графа Потоцького Барановський навпаки стверджував, що Данило в ревізії 1795 р. записаний кріпаком у с. Кожухівка [11; 12].

1805 року житель с. Перегонівки Кульчевський доводив своє шляхетство на підставі того, що його рідні брати Іван, Фома та Дмитро записані шляхтичами, а Олександр є священником. Крім того, дворянське походження роду підтвердило Подільське дворянське депутатське зібрання, яке видало диплом від 8 червня 1804 р. [13].

Про помилкове зарахування його до кріпаків Потоцького клопотався й шляхтич Іван Кржижанівський, вихрещений із євреїв у 1797 р., який намагався таким чином уникнути сплати боргу, імовірно, чиншу. За твердженням управителя маєтку, ця особа 1800 р. записана кріпаком. До 1804 р. він проживав у с. Ухожа, а потім, одружившись із донькою шляхтича Шимона Мацієвського (дворянство роду підтверджено свідцтвом депутатів дворянського депутатського зібрання Київської губернії в 1808 р.) Палажкою, переїхав до с. Кожухівки [14; 15].

Нащадків Івана Кржижанівського було затверджено в російському дворянстві в 1817 році й внесено до першої частини дворянської родовідної книги Київської губернії. Цікаво, що в 1817 р. у них уже значився родовий герб «Круцина», хоча в Росії його вони могли отримати тільки від імператора [16]. Імовірно, що всі документи про давнє шляхетське походження Кржижанівських були фальшивими.

У 1810 р. шляхтичі Канішевські (с. Гордашівка) отримали від Уманського повітового стряпчого Івана Дахорського свідцтво про те, що вони належать до польської шляхти. Їх шляхетне походження також підтвердив шляхтич Йосиф Литинський, але економ Торговицького ключа у своєму листі доводив, що Гордій Канішевський, він же Діба, разом зі своїми родичами записаний по ревізії 1795 р. серед селян Потоцького [17].

Звільнитися від кріпосної залежності намагалися й Корницькі (Тимченки), які доводили свою належність до чиншової шляхти. За ревізіями уманських маєтків кінця XVIII ст. і 1811 р., Томаш Томашів Корницький із синами Лукашем, Іваном – 1, Іваном – 2, Григорієм та Іллею, записаний серед залежних селян Потоцького в сс. Юрківка, Любашівка [18].

У 1811 – 1814 рр. шляхтичі містечка Торговиці, яке належало Потоцьким, клопоталися про звільнення їх від кріпосної залежності. Своє подання аргументували

тим, що вони оселилися тут після 1760 р. за умови звільнення від усіх господарських робіт та поіменних повинностей, але в 1795 р. під час ревізії без їхнього відома були записані серед селян-кріпаків С. Потоцького. Імовірно, що поштовхом до подання клопотання став рекрутський набір [19].

Ян Савицький, один з офіціалістів Радомишльського митрополичого маєтку кінця XVIII століття, згодом також клопотався про дворянське походження. У документах зазначалося, «що Ян, син Юзефа, був одружений із Розалією з Рудзьких та мав доньку Маріанну. 29 червня 1802 р. Яну Савицькому видали свідоцтво про його добру службу в Дашівському маєтку графів Потоцьких» [20, с. 151].

Спроби «відшукання» волі селянами Потоцьких фіксуються й у Подільській губернії після придушення повстання 1830 – 1831 рр., коли російський царат вже запустив «механізм декласації» правобережної шляхти.

У 1843–1844 рр. Іван та Григорій Тишкевичі, мешканці Теплицького маєтку графині Олександри Потоцької, клопоталися про неправильний запис їх у ревізійській казці селянами-кріпаками під прізвиськом Припики (Препики). Вони свідчили, що Маріанна, їхня матір, вийшла заміж за Тишкевича, чоловіка «вольного состоянія», від якого народився Олександр. Після смерті першого чоловіка Маріанна вийшла заміж вдруге за селянина Степана Прерика, кріпака графа Потоцького. Олександр Тишкевич став жити в родині свого вітчима Степана Прерика (Припики), навчався грамоти та фельдшерській справі, а його сини – Іван та Григорій відповідно навчилися від нього. Економія графині Потоцької повідомляла, що Олександр Тишкевич вважався при сім'ї вітчима С. Припики, відповідно записала його серед селян. Іван та Григорій (також фігурує в документах як Василь) подали документи та різноманітні свідчення, у яких зазначалося, що вони, Тишкевичі, є вільними людьми та займаються віспопрививанням.

Економія графині Потоцької натомість повідомляла й надала документи про те, що вони записані в ревізійських казках 1811 та 1834 років дворовими людьми, із тієї причини, що їх батько й вони займалися сільськогосподарськими роботами, а зі згоди власника – віспопрививанням та лікуванням. Селяни м. Теплика та с. Соболівка підтвердили, що вищезгадані Тишкевичі, які жили в родині С. Припики, прибули разом із ним у с. Соболівка, але якого вони походження – їм невідомо.

4 жовтня 1843 р. повітовий суд, спираючись на закони Російської імперії, затвердив рішення: залишити Тишкевичів у селянському стані. Проте Тишкевичі подали апеляцію, яка розглядалася в 1843 – 1844 рр. Губернський прокурор Подільської губернії наказав розшукати всі наявні папери, які могли довести «правду» Тишкевичів. На 24 січня 1845 р. було призначено повторний розгляд справи [21]. Натомість Мияхчуки (Лозинські), які також відшукували волю від графині Потоцької, у 1848 – 1849 рр. змогли довести належність до вільних людей, про що було прийнято рішення Сенату від 19 жовтня 1849 р. [21].

Таким чином, відшукання «російського дворянства» наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. охопило різні категорії населення українських маєтків польських аристократів Потоцьких (шляхта, духовенство,

селянство), адже одні намагалися повернути занедбані родові маєтки чи то невеликі надлі, інші шукали тут порятунку від панського свавілля.

Список використаних джерел

- 100 лет борьбы польского народа за свободу. По Б. Лимановскому, Л. Кульчицкому и др. / Сост. под ред. Ю. Подвинского. – М., 1907. – 225 с.
- Див. детальніше: Храбан Г.Ю. Спалах гніву народного: Антифеодальне народно-визвольне повстання на Правобережній Україні у 1768–1769 рр. – К., 1990. – 176 с.
- Друнин В.П. Польша, Россия и СССР: Исторические очерки. – М. – Л., 1928. – 219 с.
- Смолий В.А. Возз'єднання Правобережної України з Росією. – К., 1978. – 192 с.
- Кривошея І. Шляхта Уманщини в імперську добу (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). – Умань, 2014. – 254 с.
- Марахов Г.И. Социально-политическая борьба на Украине в 20–40-е годы XIX в. – К., 1978. – 151 с.
- Лисенко С., Чернецький С. Правобережна шляхта кінця XVIII – перша половина XIX ст.: Список шляхти Волинської, Київської та Подільської губерній, дворянські права якої перевірила Центральна ревізійна комісія. – Біла Церква, 2002. – 448 с.
- Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. – СПб., 1852. – Ч.1. – 578 с.
- Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф. 782. – Оп. 2. – Спр. 895.
- Інститут рукопису НБУВ. – Ф.Х. – № 7167.
- Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф.127. – Оп.1015. – Спр.120а.
- Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф.833. – Оп.1. – Спр.2.
- ДАЧО. – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 8.
- ДАЧО. – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 15.
- ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 589.
- ДАКО. – Ф. 782. – Оп. 2. – Спр. 401.
- ДАЧО. – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 20.
- ДАЧО. – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 26.
- ДАКО. – Ф. 833. – Оп. 1. – Спр. 30.
- Чернецький С. А. Шляхта Радомишльського повіту Київської губернії (кінець XVIII – перша третина XIX ст.) генеалогічні та історико-демографічний аналіз. – Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2016. – 554 с.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. – AGWil. Plenipotent w Petersburgu. – Sygn. 55.

References

- 100 let borby polskiego naroda za svobodu. Po B. Lyma-novskomu, L.Kulchyczkomu i dr. / Sost. pod red. Yu.Podvynskogo. – M., 1907. – 225 s.
- Dyv. detalnishe: Xraban G.Y. Spalax gnivu narodnogo: Anty-feodalne narodno-vyzvolne povstannya na Pravoberezhnij Ukrayini u 1768-1769 rr. – K., 1990. – 176 s.
- Drunyn V.P. Polsha, Rossiya i SSSR: Istorycheskye ocherky. – M. – L., 1928. – 219 s.
- Smolij V.A. Vozz'yednannya Pravoberezhnoyi Ukrayiny` z Rosiyeyu. – K., 1978. – 192 s.
- Kryvosheya I. Shlyaxta Umanshyny v impersku dobu (kinecz XVIII – persha polovyna XIX st.). – Uman, 2014. – 254 s.
- Maraxov G.Y. Socyalno-polytycheskaya borba na Ukrayne v 20–40-e gody XIX v. – K., 1978. – 151 s.
- Lysenko S., Chernenckyj Ye. Pravoberezhna shlyaxta kinecz XVIII – persha polovyna XIX st.: Spysok shlyaxty Volynskoyi, Kyivskoyi ta Podilskoyi guberniyi, dvoryanski prava yakoyi pereviryla Centralna revizijna komisiya. – Bila Cerkva, 2002. – 448 s.
- Funduklej Y. Statystycheskoe opysanye Kyevskej gubernyy. – SPb., 1852. – Ch.I. – 578 s.
- Derzhavnyj arxiv Kyivskoyi oblasti (dali – DAKO). – F.782. – Op.2. – Spr.895.
- Instytut rukopysu NBUV. – F.X. – № 7167.
- Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arxiv Ukrayiny v m. Kyevi (dali – CzDIAC Ukrayiny). – F. 127. – Op. 1015. – Spr. 120 a.
- Derzhavnyj arxiv Cherkaskoyi oblasti (dali – DACHO). – F. 833. – Op. 1. – Spr. 2.
- DACHO. – F. 833. – Op. 1. – Spr. 8.
- DACHO. – F. 833. – Op. 1. – Spr. 15.

15. CzDIAK Ukrainy. – F. 220. – Op. 1. – Spr. 589.
 16. DAKO. – F. 782. – Op. 2. – Spr. 401.
 17. DACHO. – F. 833. – Op. 1. – Spr. 20.
 18. DACHO. – F. 833. – Op. 1. – Spr. 26.
 19. DAKO. – F. 833. – Op. 1. – Spr. 30.
 20. Chermeczkyj Ye. A. Shlyaxta Radomyshl'skogo povitu Kyivskoyi guberniyi (kinecz XVIII – persha tretyna XIX st.) genealogichni ta istoriko-demografichnyj analiz. – Bila Cerkva, 2016. – 554 s.

Kryvosheia I. I., candidate of historical sciences, Professor, Head of the Chair of History of World Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical (Uman, Ukraine), igorkryvosheia@gmail.com

The search of «The Russian nobility» by Ukrainian estate residents Polish aristocrats Potocki (end XVIII – early nineteenth century)

The presented article is an attempt to highlight the process of finding the «Russian nobility» by residents of Ukrainian estates Polish aristocrats Potocki. Attention is drawn to the legal framework of incorporating process and legitimization of the local population (nobles, peasants, etc.) to the state of nobility of the Russian Empire.

Keywords: nobles, gentry, peasants, columns of Potocki, nobility, Right-bank Ukraine, Russian empire, decree.

УДК 94(460+477)“16”

Купрієнко С. А.,

кандидат історичних наук, науковий співробітник
 відділу науково-видавничої діяльності НМІУ
 (Україна, Київ), kuprienko@nmiu.com.ua

**КОЗАЦТВО, УКРАЇНА ТА СХІДНА ЄВРОПА
 В ІСПАНОМОВНИХ ДЖЕРЕЛАХ 17 СТ.**

Здійснено історіографічний та, подекуди, джерелознавчий аналіз іспаномовних нарративних джерел 17 ст. Встановлено різновиди джерел та їх суттєві недоліки. Виявлено «мандрівні» сюжети про Україну, що використовувались іспанцями тривалий час. Визначено іспанських авторів, які були очевидцями та свідками подій в Східній Європі. Виокремлено іспанські газети, як нове джерело з історії України. Підкреслено необхідність здійснити переклади на сучасну українську мову як тих джерел, що були перекладені на староукраїнську мову у 18 ст., так і тих, що раніше не перекладались ніколи.

Ключові слова: Іспанія, козацтво, мандрівники, Московія, нарративні джерела, Польща, Східна Європа, Україна.

Дослідженню історії українського козацтва 17 ст. присвячено багато праць, але питанню іспаномовних нарративних джерел та їх критичному аналізу досі не було приділено уваги як у вітчизняній так і в іспанській історіографії. Але побіжно теми іспаномовних джерел 17 ст. про Східну Європу торкалися польські дослідники Г. Маковецька, Є. Аксер і Ц. Тараха [14, р. 200]. З огляду на вищезазначене нас зацікавило, які ж саме нарративні джерела (листи, реляції, звіти, книжки чи періодичні видання) виходили в Іспанії або були написані іспанською мовою в 17 ст. і в яких згадувались Україна та козаки.

Метою ж даної розвідки є встановлення попереднього переліку основних іспаномовних нарративних джерел 17 ст. про Україну, їх історіографічний аналіз та введення у науковий обіг вітчизняної науки цих джерел. Оскільки наразі не стоїть мова про глибоку класифікацію джерел, то буде застосовано хронологічний принцип та методи історіографічного і джерелознавчого аналізу.

Перейдемо до самих джерел. Першим таким за хронологією варто згадати іспанський переклад «Універсальних реляцій про світ» Джованні Ботеро (Вальядолід, 1603; італійський оригінал, 1596) [13],

але не будемо зупинятися на ньому детально, адже італійський текст добре відомий в українській історіографії [21], підкреслимо лише, що для іспаномовного простору 17 ст. цей текст важливий тим, що саме перекладом, а не оригіналом протягом усього століття користувались іспанські письменники при описах території України (рис. 1). Одним із таких авторів був мандрівник Педро Куберо Себастьян, про якого буде написано нижче.

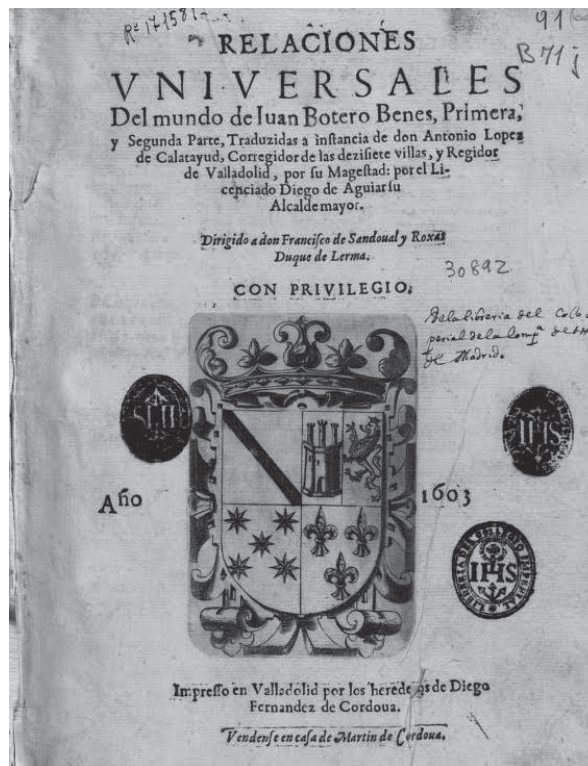

Рисунок 1. Титульна сторінка іспанського видання Джованні Ботеро «Універсальні реляції про світ» (Вальядолід, 1603).

Хронологічно наступною є іспанська книга «Повідомлення дона Хуана Персидського про визначні речі Персії», видана у Вальядоліді в 1604 році (рис. 2), автором якої є дон Хуан Персидський (насправді, азербайджанець Орудж-бек Баят, відомості якого були перекладені іспанською мовою та упорядковані іспанським видавцем книги) [12]. Існує російський переклад цієї книги, але недоліком його є те, що він зроблений з англійського перекладу і, мабуть, цим пояснюється надто осучаснений, чи, скоріше, спотворений переклад, коли всі власні імена в тексті були суттєво змінені та додано відсутні слова і фрази [20]. Це, так би мовити, літературний переклад, а не науково-історичний.

Хоча сама книга напряму не стосується історії України, але вона, окрім усього, містить описи подій Східної Європи, та, зокрема, повідомлення, які дозволяють встановити датування походу 12 тисячного козацького (невідомо, запорозького чи донського, можемо припустити, що останнього) війська проти турецьких військ воєначальника Османа-паші